

В ряді видань, наприклад «Енциклопедії Українознавства» взагалі немає згадки про цю велику селянську організацію, яка свідчила про зростання політичної свідомості селянства та його прагнення долучитися до революційних подій, які відбувалися в Російській імперії на початку XX ст. [5].

Проте це не зменшує науковій зацікавленості запропонованою тематикою, дослідження у сфері селянських організацій, їх участі у політичних процесах, організаційних перетвореннях початку XX ст. залишаються предметом розгляду різнофахових науковців.

Джерела та література:

1. Українська радянська енциклопедія (УРЕ) : в 12 томах [Електронний ресурс]. – 1974–1985. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/ure>
2. Симонова М. С. Крестьянский союз Всероссийский / М. С. Симонова // Советская историческая энциклопедия. – М. : Сов. Энциклопедия, 1965. – Т. 8. – С. 110–112
3. Украинский Советский Энциклопедический Словарь : в 3-х т. / Редкол.: А. В. Кудрицкий (отв. ред.) и др. – К. : Глав. Ред. УСЭ. – Т.2. – 1988. – 768 с.
4. Енциклопедія історії України : в 5 т. / Редкол. В. А. Смолій та інш. – К. : Наукова думка 2003. – Т.1. – 688 с...
5. Енциклопедія Українознавства : в 10 т. / Гол. ред. В. Кубійович. – Париж; Нью-Йорк : Молоде Життя, 1954–1989. – 4016 с.

Альона Гарбарук, Олександр Курчаба,
Луцький педагогічний коледж

«ПРОСВІТА» НА ПОЧАТКУ 1920-Х РР.: КОВЕЛЬСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Анотація. У статті розглянуто напрями і зміст діяльності товариства «Просвіта» на теренах Ковельського повіту на поч. 1920-х рр. Наведено приклади ініціатив видатних діячів організації.

Ключові слова: Ковельська повітова «Просвіта», просвітництво, благодійництво, національна самосвідомість.

Annotation. The article deals with the directs and content of Kovel «Prosvita» activities. Here are the examples of achievements of prominent figures in the association.

Key words: Kovel district «Prosvita», education, charity, national identity.

Щоденну працю просвітан – членів самоврядних культурно-освітніх організацій на українських теренах – у 1920-х роках важко переоцінити. Доводилося діяти на два фронти – оберегати осередки від урядових зазіхань і, водночас, інтенсивно поширювати українське слово та ідею у маси. Солідаризуємось із думкою дослідниці С. Булавіної, котра зазначає: «Просвіта»

стала першим досвідом самостійної, організованої, національної просвітницької праці українців Волині у широких масштабах. Вона стала головною установою, завдяки якій у закутки надходила українська книга, а селянин відкрив для себе кращі твори української літератури і драматичного мистецтва, отримав можливість реалізувати свої творчі обдарування і здібності» [1, с. 239].

Першими заявили про себе повітові просвітницькі організації у містах – Кременець, Луцьк, Володимир-Волинський, Дубно, Рівне, Ковель. Науковець М. Кучерепа вказує на те, що 1921 року в Луцьку навіть був скликаний І з'їзд представників повітових товариств, який схвалив рішення про утворення «Об'єднання культурно-просвітницьких організацій Волині» і його Статут, однак воєводське управління нічого не зареєструвало [3, с. 84].

Дослідник Б. Савчук вказує, що первинні локальні пагони просвітницького руху на теренах Волині з'явилися 1916 р. в с. Мацеїв на Ковельщині (сучасне смт Луків на Турійщині), а зафондував «Просвіту» Д. Вітовський – провідник Української Галицької Армії [6, с. 29].

Роботу організації у той час складно назвати злагодженою, цьому заважали напіввоєнні дії та відсутність сталої влади. Питання легалізації постало тільки тоді, коли нова адміністрація почала чинити відвертий опір діяльності «Просвіти». Статут «Просвіти» у Ковелі зареєстровано 14 червня 1920 р. [6, с. 33].

У документі Ковельська повітова «Просвіта» названа «українським добродійним і культурно-освітнім товариством». Завдання полягають у «допомозі бідним дбати про моральне та фізичне виховання української молоді, особливо ж дбати про розвиток української культури й освіти українського народу його рідною мовою». Серед напрямів роботи: «видавати українською мовою книжки, журнали, часописи, зазивні листи... заводити друкарні, переплетні, склади паперу, всякого рода бібліотеки, читальні, випозичальні книжок... відкривати середні та початкові загальноосвітні та фахові школи... впоряджати як про своїх членів, так і публічні лекції, відчити, загальноосвітні та фахові курси, скликати наради в освітніх, сільськогосподарських, економічних і кооперативних справах... заводити музеї, дослідні станції, зразкові поля... влаштовувати публічні драматичні вистави, спектаклі, літературно-музикальні вечори, концерти... організовувати народні хори, оркестри, спортові, пластові, а також протипожежні дружини... відкривати дитячі садки, сирітські захисти та всякого рода дошкільні заклади» [9].

1920-ті рр. були періодом, коли польський уряд всіляко забороняв національним меншинам мати школи. Мешканці Ковельського повіту не раз виступали проти дискримінації. Самовіддана праця сприяла розвитку місцевих просвітянських справ. Так, завдяки активній позиції адвоката Самійла Підгірського, посла Волині до Польського Сейму, та його дружини Олександри на Ковельщині, попри заборони, діяли українська початкова школа, читальня, книгарня [7, с. 137].

Значним є вклад у розбудову організації Миколи Косача. З його ініціативи 1919 р. просвітняни ринули у благодійництво – збір коштів і надання допомоги жертвам Першої світової війни; для багатьох Наталія Косач-Дробиш заснувала в Ковелі притулок [2]. Актом доброї волі Миколи Петровича стало надання безвідсоткової позички на діяльність повітової «Просвіти» у сумі п'ять тисяч марок [8]. Активною була і участь у громадському житті Ковеля на початку 1920-х рр. першої жінки-сенаторки від Волині у Сеймі Речі Посполитої – Олени Левчанівської [4, с. 10; 5, с. 78–83].

Із записів І. Левчанівської (доньки сенаторки) дізнаємося деталі благодійництва Ковельської повітової «Просвіти»: «... Основною проблемою «Просвіти» була допомога тим обездоленим людям. Влаштовували вистави, концерти, збирали на вулиці гроші. Робилося це так: хлопець і дівчина в гарних українських костюмах ставали десь на розі вулиці, біля церкви або кіно. У дівчини був кошчочок з маленькими букетиками квітів, а зимою з жовто-блакитними стрічками, а у хлопця карнавк (скринька з прорізом зверху, запечатана). Хто кидав гроші у карнавк, тому дівчина прищиплювала квітку. Польська влада рідко давала дозвіл на збирання грошей на вулиці. «Просвіта» рятувала, як могла, українських вдів, сиріт, інвалідів, яких після війни на Волині було особливо багато...

У Варшаві був осередок міжнародного, чи як це сказати, Червоного Хреста. Вирішили ковельські просвітняни звернутися по допомогу туди. Збереглась у мене посвідка, підписана М. Косачем, О. Левчанівською та М. Луцкевичем на ім'я мого батька, що йому доручається бути представником, і звертатись по допомогу, і отримувати її для ковельської «Просвіти» від усіх українських і зарубіжних установ Червоного Хреста й інших установ на території Польщі. Писати таку посвідку в Польщі, в основному для Варшави, де був осередок Червоного Хреста, українською мовою було недоцільно, польською – не хотілося. Тому написали французькою, яка була тоді найбільш

розповсюджена. Це дало свої наслідки: пам'ятаю гору ковдр, які лежали у нас в кімнаті, поки їх не роздали бідним. Привозив батько напевно й іншу допомогу, бо їздив часто» [5, с. 79–80].

Записи І. Левчанівської дають інформацію і про труднощі, в умовах яких доводилося діяти просвітянам: «Недавно в Луцьку по телебаченні розповідалося про родину Косачів, працівник Волинського краєзнавчого музею сказала, що Микола Косач у 20–30-х роках «лише продавав землю» маству Косачів. А що він мав робити? Бідна поліська земля прибутків не давала, податки великі, а праці відповідної його освіти він в Польщі отримати не міг, бо власне у 20-х роках був головою Ковельської «Просвіти», а це було вагомою причиною, щоб не отримати ніякої державної посади і взагалі перебувати у «чорному списку» [5, с. 79]. Функціонування осередків проходило за обставин матеріальної скрути і живилося насамперед з пожертв небайдужих до просвітянського руху осіб.

Наведені матеріали дають змогу висновувати: «Просвіти» внесли у життя волинського обивателя національне самоусвідомлення, відчуття спільноти. Не менш важливим постає надання пересічній людині можливості відкривати здобутки літератури і мистецтва, бути обізнаною в обігу політичних подій, вести спілкування у руслі нагальних проблем як на місцевості, так і в контексті теренів проживання українців.

Джерела та література:

1. Булавіна С. Культурно-освітні організації Волині: організаційно-правові засади і напрями діяльності (1921–1939) / С. Булавіна. — Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015. — 282 с.
2. Косач М. П. // Історична Волинь: регіональна електронна бібліотека. — 2009. — 2 квіт. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://istvolyn.info/index.php?option=com_datagallery&func=detail&catid=2&id=808&Itemid=18
3. Кучерпа М. Ковельська повітова «Просвіта» імені Лесі Українки та просвітянський рух у с. Сереховичі в міжвоєнний період / М. Кучерпа, О. Сушук // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Сереховичі та Старовижівщина у світовій та українській історії. Науковий збірник. Вип. 53. М-ли ЛІП Всеукр. іст.-краєзн. Конф. (20 травня 2015 р., смт Ст. Вижівка — с. Сереховичі) / Упор. А. Бондарчук, А. Силук. — Луцьк : [б. в.], 2015. — С. 84–89.
4. Левчанівська І. Далеке і близьке. Нариси, статті / І. Левчанівська. — Луцьк : Надтир'я, 2000. — 213 с.
5. Левчанівська І. Сенаторка / І. Левчанівська. — Луцьк : Надтир'я, 2004. — 258 с.
6. Савчук Б. Волинська «Просвіта» / Б. Савчук. — Рівне : «Ліста», — 1996. — 154 с.
7. Семенюк А. Ковельщина: історія, слава і доля / А. Семенюк. — Ковель, 2015. — 637 с.
8. Семенюк А. Невідомий Микола Косач / А. Семенюк // Вісті Ковельщини. — 2013. — 23 трав. — С. 6.